

СЕКЦІЯ 3

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ОЦІНКА ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

СВІДЛО К. В., д-р техн. наук, проф., проф. кафедри туризму і готельного господарства

ЛАШИНА Є. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
*Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна*

Сьогодні в Україні маємо одночасно комплекс криз: політична, економічна, організаційна, соціальна, психологічна, в тому числі криза, яка спричинена війною. Кожна з цих криз несе свої наслідки для підприємств, економіки, населення та держави. Серйозним випробуванням стає криза для ресторанного бізнесу. На фоні ускладнення політичних відносин спостерігається зменшення реального доходу населення, нестабільного курсу валют і збільшення закупівельних цін, й як наслідок, падіння рівня туристичного потоку, призводять до зниження прибутковості закладів ресторанного господарства за рахунок зменшення потоків їх відвідувачів.

Термін «криза» (від грец. krisis – поворотний пункт) вже давно використовується вченими і налічує сотні дефініцій. «Криза – це серйозна подія з потенційно негативним результатом, що впливає на підприємство (організацію) або галузь, а також на суспільство, продукти, послуги чи гарне ім'я» на думку К. Холла [1]. Тоді як вітчизняні вчені Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко вважають, що «криза підприємства – це незапланований і небажаний, обмежений у часі процес, що істотно перешкоджає або навіть робить неможливим функціонування підприємства. Вона також представляє собою переломний момент у виробничих, комерційних, фінансових та інших процесах, що відбуваються на підприємстві» [2].

Три підходи серед всієї цієї сукупності для визначення поняття «криза підприємства» виділяє Я. М. Гринчишин [3]. Перша група науковців, на думку цього вченого, розглядає кризу підприємства як процес, що виникає несподівано та обмежує діяльність підприємства; друга група науковців розглядає кризу як одну із фаз життєвого циклу, що є неминучою в діяльності підприємства; третя група вважає, що криза – пік накопичення невирішених проблем підприємства (рис. 3.1).

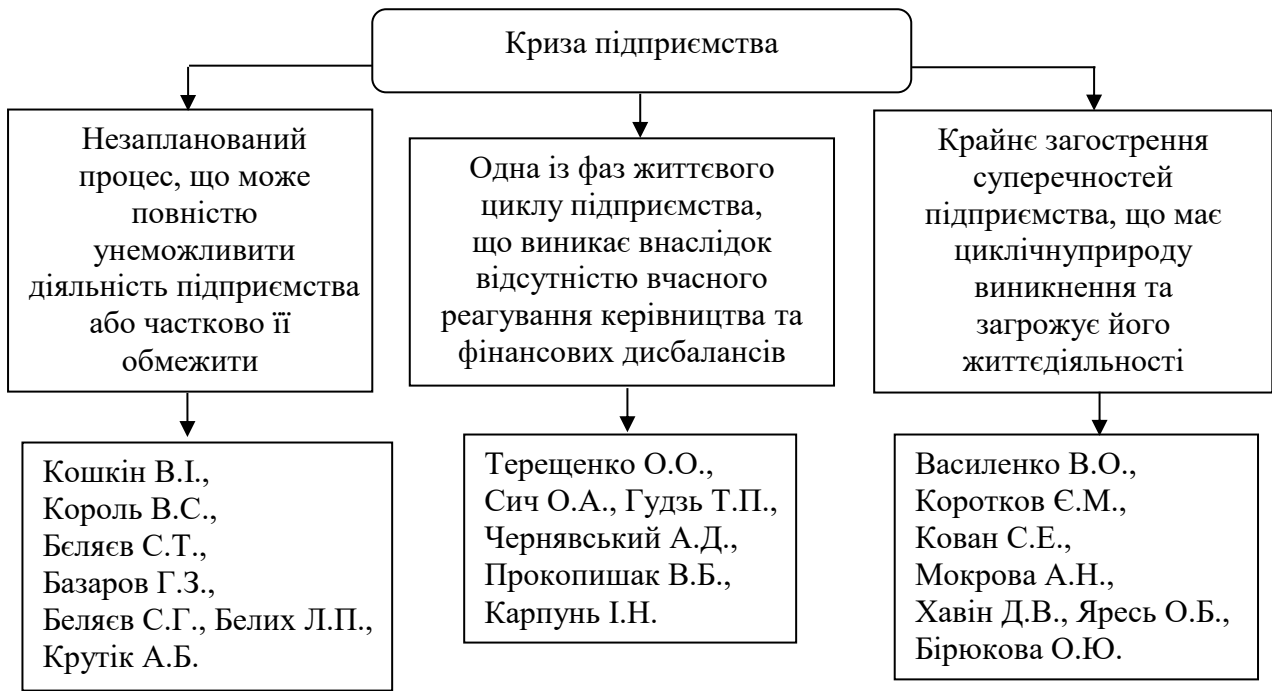

Рисунок 3.1 – Підходи до визначення поняття «криза підприємства» (побудовано на основі [1])

Термін «сталий розвиток» є відносно новим в економіці, бо вперше він був використаний у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє» у 1987 році прем'єр-міністром Норвегії Г. Г. Брундтландом. В розумінні Г.Х. Брундтланда: «Це такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього та не загрожує задоволенню потреб майбутніх поколінь» [2].

Перша група вчених розглядають сталий розвиток підприємства як успішне втілення однойменної концепції; друга група вважають, що це є збалансований, динамічний і регульований розвиток, який здійснюється у активній взаємодії із внутрішнім та зовнішнім середовищем підприємства; третя група сталий розвиток в умовах змінності навколишнього середовища трактують як постійний незмінний рівень цілісності підприємства та фінансової ефективності.

Необхідно зазначити, що відповідно до аналізу трактування понять «криза підприємства» та «сталий розвиток підприємства», ці терміни в своїх визначеннях не перетинаються. Здебільшого криза підприємства розглядається як проблема, значно рідше – як нова можливість, що обмежує його звичний темп життєдіяльності та вимагає від керівних органів негайного реагування. Навпаки сталий розвиток підприємства починається із відповідних управлінських рішень й створення певної програми чи стратегії розвитку. Прояви сталого розвитку на підприємстві завжди допомагають реагувати на зовнішні виклики, передбачаючи нові можливості і мають позитивні результати. Для визначення умов виникнення будь-яких процесів та їх причин використовується поняття «фактор» або «чинник». Тому, можемо з'ясувати у природі цих двох економічних явищ

спільне, проаналізуючи фактори впливу на сталий розвиток підприємства та порівнюючи фактори виникнення кризових явищ. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю. та Колодійчук А. В. розробили чотирьохрівневу класифікацію факторів виникнення кризових явищ на промислових підприємствах [4]. Зовнішні та внутрішні чинники поділяються відповідно до цієї класифікації на декілько рівне деталізації. В межах внутрішніх на другому рівні виділяються чинники діяльності, ресурсні, маркетингові, конкурентні, фінансові, управлінські та інноваційні, а в межах зовнішніх – національні (економічні, політичні та демографічні), міжнародні (стабільність міжнародної політики, загальноекономічні, міжнародна конкуренція) та ринкові фактори (форми конкуренції, науковотехнічні). Конкретними методами управління підприємством, показниками, заходами та інструментами діяльності представлений четвертий рівень цієї класифікації. Головач К. С. в своїй роботі виокремив екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні) кризові фактори. До групи екзогенних (зовнішніх) факторів було віднесено соціальні, політичні, ринкові, фінансово-економічні та технологічні фактори, а до групи ендогенних (внутрішніх) – управлінські, виробничі, маркетингові/ збутові, фінансові, кадрові та інформаційні. Також в цій роботі наголошується, що екзогенні та ендогенні чинники діють не самостійно, а комплексно. Зовнішні фактори розглядаються для загострення внутрішніх факторів передумови та/або як стимулятори [5].

Возний С. В. та Тюріна Н. М. демонструють інший підхід, вони виділяють природні, політичні, виробничо-технічні, екологічні, соціальні, а також фактори невизначеності та глобалізації, тобто включають комплекс факторів виникнення кризових явищ останнього. Вони пояснюють неспроможністю отримувати позитивні наслідки нестабільних політично та економічно держав від процесів світової глобалізації і, особливо надають увагу, важливості факторів невизначеності та глобалізації [6]. Отже, зазвичай вітчизняні науковці виділяють складну класифікацію чинників виникнення кризових явищ, яка намагається охопити різноманітні причини виникнення кожного окремого виду кризи на підприємстві на нижчих рівнях, а на вищому рівні поділяє чинники на екзогенні та ендогенні. Йдеться також в роботах про негативний синергетичний ефект від взаємодії кількох чинників виникнення кризових явищ чи всіх одразу. Федоренко Т. М. щодо факторів, які забезпечують сталий розвиток суб'єктів ринку поділяє їх на п'ять груп, а саме природно-географічні, політичні, матеріально-технічні, соціально-економічні та фінансово-економічні. Також автор при аналізі наголошує на важливості розмежування на кількісні та якісні цих чинників [7].

На думку Самофатової В. А. доцільно розділити на тринадцять груп чинників забезпечення сталого розвитку підприємства, розглядаючи їх як: економічні, демографічні, природно-ресурсні, соціальні, трудові і підприємницькі, інфраструктурні, наукові, організаційні, фінансові, екологічні, інноваційні, інституціональні, форс-мажорні. Така деталізація, на думку вченої, необхідна для глибокого аналізу всієї сукупності чинників та для вдосконалення

сталого розвитку на підприємстві і подальшої розробки напрямків [8]. Поділ чинників забезпечення сталого розвитку підприємства на внутрішні та зовнішні часто зустрічаємо в науковій літературі. Квятковська Л. А. виділила наступні підгрупи, розширивши цю класифікацію: в межах внутрішніх чинників – операційні, інвестиційні та фінансові, а в межах зовнішніх чинників – загальноекономічні, ринкові та інші. Квятковська Л. А. також при проведенні факторного аналізу ефективності обраної стратегії підприємства визначила це за умову для досягнення бажаного рівня сталого розвитку [9].

Чинники забезпечення сталого розвитку підприємства відповідно до складових концепції сталого розвитку, як показав аналіз здобутків вчених, виділяються у трьох напрямках: економічної, соціальної та екологічної. Також у роботах вчених спільним є ствердження про необхідність глибокої деталізації чинників на групи та підгрупи для якісного аналізу поточного рівня сталого розвитку на підприємстві та подальшого розвитку стратегії розвитку. Вчені, розглядаючи значний обсяг класифікацій чинників виникнення кризових явищ та факторів забезпечення сталого розвитку підприємства, виділяють спільні групи чинників та порівнюють їхні прояви в межах досліджуваних ними напрямків.

Отже, вченими було виділено дві групи факторів: зовнішні та внутрішні, в межах яких розглянуто поділ ще на шість підгруп. В аспекті кризових явищ та в аспекті сталого розвитку їхні прояви можна вважати паралельними. Це означає, що одні й ті самі інструменти та показники діяльності, заходи та методи управління підприємством у випадку підвищення результативності та вдосконалення стають факторами позитивного впливу на сталий розвиток підприємства, а у випадку неефективного їх використання є факторами зменшення результативності чи виникнення кризових явищ.

Література:

1. Hall C. M. Crisis events in tourism: subjects of crisis in tourism. *Current Issues in Tourism*. 2015. № 13 (5), pp. 401–417, с. 403.
2. Комісія Брундтланд. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 20.02.2025).
3. Гринчишин Я. М. Основні підходи до визначення поняття «криза підприємства». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.4. С. 277–283.
4. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А.В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.4. С. 158–164.
5. Головач К. С. Узагальнення наукових підходів до поняття «криза на підприємстві». *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2015. № 1. С. 74–79.
6. Возний С. В., Тюріна Н. М. Сутнісна характеристика кризи підприємств та причини їх виникнення. *Наука і економіка*. 2017. № 3(7). С. 66–69.
7. Федоренко Т. М. Принципи, фактори та механізми забезпечення сталого розвитку суб'єктів ринку туристич-них послуг України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7542> (дата звернення 20.02.2025).

8. Самофатова В. А. Передумови і фактори сталого розвитку агропродовольчої сфери. *Економіка та держава*. 2016. № 10. С. 38–40.

9. Квятковська Л. А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1. С. 85–89.

ОСОБЛИВОСТІ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ БІОТЕХНОЛОГІЧНИХ РОЗРОБОК

ДУБІЩЕВ В. П., д-р. екон. наук, проф., проф. кафедри економіки, підприємництва та маркетингу

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСТРОВСЬКИЙ І. А., канд. екон. наук, доц., доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Повоєнне відновлення України, зокрема, її аграрного потенціалу, має спиратися на високотехнологічне інвестування провідних транснаціональних компаній. Одним із напрямків такого інвестування є поширення використання біотехнологій, біопестицидів і біодобрих, які можуть підвищити ефективність галузі. Існують приклади участі ТНК у розвитку сільської інфраструктури та організації навчальних програм для фермерів, що сприяє підвищенню їхньої кваліфікації та ефективності роботи. Завдяки своїй міжнародній присутності, ТНК здатні швидко поширювати нові технології по всьому світу. Це дозволяє виробникам з різних країн отримувати доступ до передових біотехнологічних рішень.

Ринок біотехнологічних розробок для сільського господарства від самого початку був і залишається значною мірою консолідованим. Участь ТНК у злиттях і поглинаннях ще більше посилює їхні позиції в галузі та дає змогу об'єднувати ресурси для ефективнішого розвитку біотехнологій. Прикладом може слугувати злиття Monsanto і Bayer у 2018 р., що створило найбільшу агрохімічну компанію у світі [1].

У цього процесу є й очевидний негативний наслідок. Так, концентрація біотехнологічних ресурсів у руках кількох великих ТНК може призводити до монополізації ринку. Це може створити залежність фермерів у конкретному регіоні від єдиного постачальника насіння і технологій, що потенційно сприяє погіршенню їхнього економічного становища.

У цих умовах загострюється обговорення питань, пов'язаних із довгостроковими наслідками використання технологій генного інжинірингу на тлі концентрації прибутку від таких технологій в інтересах кількох гравців. Крім того, можуть існувати обмеження в доступі до нових технологій окремих груп населення з вартісних та інших причин. Це потенційно посилює соціально-економічну нерівність, тому що незалежно від ефективності самого